

'מאי אלמנה – אמר רב חנא בגדתאה אלמנה על שם מנה' –

הענין בזה כדאיתא בזה"ק (משפטים קב.) ומאן דנסיב ארמלתא כמאן דעאל בימא ברוחין תקיפין בלא חבלין ולא ידע אי יעבר בשלם אי יטבע גו תהומי. והיינו שאינו יודע אם שייכות לו בשורשו. וזה שנקראת אלמנה – אל מי שייכות המנה הזאת. וחכמינו ז"ל המתיקו זאת במתק לשונם שקראו אותה על שם מנה, היינו שמבוררת לחלקו שהוא מנה שלו. (מי השלוח – ח"ב לקוטי הש"ס. וע' בספר בני יששכר (אדר ב,ז) מה שכתב בענין זה, שלאחר שחכמים תקנו זמן לנישואי אלמנה, תקנו בזה שע"י נישואיה יברר אותו ניצוץ שנשאר בה מרוח בעלה המת. וזו לשונו בסוף דבריו: 'ודכירנא מלתא שאמר לי כבוד מחותני הרה"ק הנ"ל ששמע בשם הרה"ק מהרד"ב זצוק"ל, שנפש הנפטר אין לה עליה כ"כ למחזו חפצה עד שתנשא אלמנתו אם היא ראויה לכך עדיין. והיה הדבר לפלא בעיני שהוא היפך דברי הזהר. ומעתה יתברר דברי קדשו, שדברי הזהר אמורים קודם התקנה אבל לאחר תק"ח יש עליה להנפטר ע"י הנושא. שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל. הבן הדבר'.

דף יא

'הגירות והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנתחררו' – דרך הש"ס בכמה מקומות שלא להקפיד על הסדר שנקט ברישא, גירות שבויה ושפחה. (עפ"י תוס' ע"ז ג. ד"ה יבא, ועוד)

'גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין' – אף על פי שיש לנו לדחות הגר בתחילה (כבימות מזו.) ואמרו (שם קט): רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים – דוקא גדולים שטעמו איסור, קשים הם לישראל כספחת, משא"כ בקטנים אין לחוש לכלום. (ריעב"ץ)

– הראשונים דקדקו מדוע נקטו בגמרא טבילה בלבד ולא אמרו 'מלין ומטבילין אותו על דעת בית דין'. ויש לומר על פי מה שרואים בגמרא שאין להתחשב במה שהכנסה לדת יהודית מהוה זכות אמיתית עבורו, אלא מתחשבים ברצונו ובדעתו כפי שהם עתה מצבו הנוכחי, שהרי בגדול אומרים כיון דבהפקירא ניהא ליה אין זו זכות אלא חובה. ואם כן גם קטן שלא טעם טעמא דאיסורא, הלא המילה היא צער גדול עבורו ואין נאמר זכות היא לו – על כן נראה לחדש שבאמת אין מלין אותו לכתחילה על דעת ב"ד, כיון דחוב הוא לו במקצת, אלא מדובר שמלווה כבר מקודם שלא על ידי בית דין [שנוכחות בית דין במילה אינה מעכבת] ועתה באים להטבילו.

[ובזה מתורץ מה ששאלו בגמרא 'הבינן לה קנס ואזלה ואכלה בגיותה?'] ומדוע לא שאלו כן על ברכת המילה, כיצד מברכים אם לבסוף יוברר למפרע שמילה זו אינה מילת גירות כלל. (ואין לומר שמ"מ בשעתו היתה זו ברכה הגונה, כי הרי נראה שהמחאה מגלה למפרע שלא היתה גירותו כלום, שאל"כ מהו ששאלו על תשלומי ממון, הלא בשעתו היו חייבים ליתן לה ומדוע יימנעו מכך בגלל העקירה העתידה, אלא ע"כ משום שאז יוברר שמתחילה נכרית בעל) – אך לפי האמור ניהא, כי לא דובר בגמרא שמלים אותו לכתחילה]. (עפ"י דעת כהן קנא. א. עיקר הסברא כבר נמצאת בשמ"ק, שמילה אינה זכות גמורה. ונראה פשוט שבמקומות שגם הנכרים מלים, אין כאן צד חובה.

וע' באגרות משה (יו"ד ח"ב ככו) שפירש דקדוק לשון הגמרא, שבמילה אין צריכים לכוונת בית דין לזכותו במילה ודי בזה שתיעשה בפני ב"ד, משא"כ בטבילה צריך כוונת בית דין. ולפי"ז נראה שאעפ"י שהמילה חובה היא לו, אין מניעה למולו, כי הרי למילה אין צריך דין זכיה, ולאחר שנימול שוב יש כאן זכות גמורה בטבילה. אלא שצ"ע שבאג"מ במקום אחר (יו"ד ח"א קנח, וכן בס' קסא) נקט בודאות שאף במילה צריך לדין 'זכין'.

ב. ב'הר צבי' צידד לומר [דלא כהוראת הגר"י קלמס] שיש לברך כשמגיירים גר קטן, ואין לחוש שמא אח"כ ימחה ויבטל

הגירות למפרע, שהרי בכל גר יש לנו להסתפק שמא לבסוף יחזור בו מקבלת עול מצוות ואעפ"כ תקנו ברכה [והלא כתבו הראשונים שלכך אין מברכים על צדקה, כי שמא יחזור בו העני מלקבל] – ועל כרחך שכן תקנו מעיקרא בברכת המילה על הגרים, וכמו בנטילת ידים לסעודה שכתב הריטב"א (בחולין) שאעפ"י שנטל ידיו בברכה אינו חייב לאכול, כי כך היא המצוה שכשרוצה לאכול יטול ידיו, והכי נמי תקנו ברכה למול את הגרים על ספק זה שכל הרוצה להתגייר מלין אותו מתחילה. ונראה שיש לחלק בין גירות קטן לגירות גדול, כי בקטן יש לנו ספק כבר עתה אם רוצה בגירות, ולא שמענו שתקנו ברכה גם באופן כזה. ואולם כבר מבואר בבעלי הנפש להראב"ד (סוף שער הטבילה) שביית דין מברכים בטבילת גר קטן. וע' בשו"ת שבט הלוי ח"ו קצא.

ג. בתרומת הדשן (שמט ד"ה ובטור) משמע שזה שאמרו 'יהיבנן לה קנס ואזלה ואכלה בגיותה' – משום הפקר בית דין הוא, אבל מעיקר הדין יש לשלם לה. ולפי"ז מובן שלא חששו לשאר דברים כגון לענין ברכה לבטלה או אחיטתו וקידושו, כי מצד הדין יש להעמידו בחזקת ישראל. וע"ע בסמוך).

'הגדילו יכולין למחות' – לפי שגירות צריכה קבלת מצוות ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה. ומזעילה המילה והטבילה שהיתה בגופם בקטנותם. (עפ"י תוס' סנהדרין סח סע"ב)

– יש מקשים כיצד גירות קטנה מותרת לינשא לישראל [כמו שאמרו במשנתנו יש לה כתובה], מדוע אין חוששים שמא תמחה כשתגדיל ויוברר שהיתה נכרית מעיקרא? ותירץ הריטב"א, כיון שאין בדבר איסור אלא מדרבנן (שנוקטים כדעה האומרת (ביבמות עז) בגיוותן אין להן איסור חתנות, אף בשבעת עממין), לכך תולים לקולא.

יש מקשים הלא מכל מקום הנישואין הם בפרהסיא, והלא הלכה למשה מסיני הוועל ארמית קנאים פוגעים בו. ויש מי שכתב שמכאן הוציא הרמב"ם (איסורי ביאה יב,ה) את חידושו שהבא על בת גר-תושב אינו בכלל קנאים פוגעים בו, ועוד סובר (מלכים יג,ג) שגר קטן המוחה לכשיגדיל יהא גר תושב, משום כך מובן שמוותר להשיאה בקטנותה, כי גם אם תמחה הלא תהא גירות-תושבת, ובוה לא נאמר דין 'קנאין פוגעין בו'.

ואף לפי מה שפסק הרמב"ם שאסור להתחתן עם הנכרית מדין תורה [ואף בצנעה], וא"כ חוזרת הקושיא כיצד משיאין אותה לישראל הלא יש לחוש שיתברר שהיתה נכרית מעיקרא – אך י"ל שבגר-תושב מודה הרמב"ם לשאר הראשונים שאין בו הלאו ד'לא תתחתן בגיותן. וכבר העיר בזה המנחת-חינוך. (עפ"י דובב מישרים ח"ג טו.)

לפמ"ש"כ לעיל בשם תרומת הדשן נראה שמדינא אין לחוש למחאה, אלא מחזיקים אותו כישראל לכל דבר עד שימחה. ורק לענין כתובה או קנס תקנו חכמים שאין לה. [וע' בלשון הגהות אשר"י]. ואפשר הטעם משום שכבר הורגלו בדת יהודית ואין לחוש שיעזבו דרך אמת. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ט שז) שהורה לקברו בקבר ישראל עם שאר יהודים. ועע"ש בח"ה קג).

(ע"ב) 'אלא אמר רבא... והדר ביה רבא...' – על החזרות הרבות של רבא מדבריו הקודמים, ע' במובא בעירובין קד (חוברת קיד).

דף יב

'ביהודה בראשונה היו מעמידין להם שני שושבינין אחד לו ואחד לה כדי למשמש את החתן ואת הכלה בשעת כניסתן לחופה, ובגליל לא היו עושין כן...' – 'אין הפירוש כי בגליל לא היו מעמידין שושבינין כלל, דמבבא שאחר זה מוכח דבגליל השושבינים לא היו ישנים במקום שחתן וכלה ישנים,